

LIETUVIŲ KALBA ŠIUOLAIKINĖJE MOKYKLOJE

22-oji Jono Jablonskio konferencija

2015 m. spalio 2 d. Lietuvių kalbos institute vyko 22-oji Jono Jablonskio konferencija. Konferenciją organizavo Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos tyrimų centro Mokyklinės lituanistikos grupė kartu su Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedra. Šių metų konferencija *Lietuvių kalba šiuolaikinėje mokykloje* skirta mokinių kalbos, kalbinių nuostatų tyrimams, taip pat mokymo ir vertinimo ypatumams aptarti.

Konferencijoje dalyvavo pranešėjai iš įvairių Lietuvos ir užsienio institucijų. Joje perskaityta trylika pranešimų.

Susirinkusius konferencijos dalyvius ir pranešėjus pasveikino Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo departamento Pagrindinio ir vidurinio skyriaus vyriausioji specialistė NIDA PODERIENĖ. Įžanginį žodį tarė Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos tyrimų centro vadovė RITA MILIŪNAITĖ.

Pirmasis konferencijos posėdis buvo skirtas mokymui ir mokėjimui aptarti. Pirmieji du pranešimai skirti mokinių tarčiai, kirčiavimo ir šnekamosios kalbos polinkiams pristatyti. Pranešimą *Norminės tarties ir kirčiavimo mokymas* skaitė LAIMA KALĖDIENĖ iš Lietuvių kalbos instituto. Pranešime kalbėta apie kirčiavimo sistemos pokyčius, kodifikuotų kalbos normų vartoseną ir visuomenės vertinimą. Pranešime pristatyti tyrimai, kurie parodė, kad fonologinė balsių kiekybės opozicija silpnėja, nors ir ne visose tarmėse ar jų atmainose vienodai; fonologiniai pokyčiai balsių ilgumo ir trumpumo opozijoje yra esminiai. Laima Kalėdienė pabrėžė, kad būtina keisti kirčiavimo ir tarties mokymo pagrindus mokykloje. Pranešimą *Pietryčių Lietuvos moksleivių šnekamoji kalba ir jos vertinimas* skaitė KAZIMIERAS GARŠVA iš Lietuvių kalbos instituto. Pranešime kalbėta apie Šalčininkų, Vilniaus ir gretimų rajonų mokinių tarties polinkius, taip pat šnekamojoje kalboje painiojamas žodžių reikšmes.

Kituose trijuose pirmosios dalies pranešimuose kalbėta apie samprotavimo rašinio kūrimą, literatūrinio teksto suvokimą. Pranešimą *Retorinė argumentacija mokykloje: samprotavimo rašinio kūrimas* skaitė Vilniaus universiteto profesorė REGINA KOŽENIAUSKIENĖ. Pranešime kalbėta apie galimus argumentavimo būdus rašinyje, kokių sąlygų rašinyje reikia laikytis norint priėti prie teisingos išvados. Pranešime kalbėta ir apie rašinio turinio vertinimą, kas vertinama literatūriniame ir samprotavimo rašinyje. Pranešimą *Kvapas šiuolaikinėje lietuvių vaikų prozoje ir lietuvių kalbos pamokose. Ko galime išmokti?* skaitė AURELIJA GRITĖNIENĖ iš Lietuvių kalbos instituto. Pranešime aptarta vieno iš pojūčių – malonaus augalų kvapo – svarba ir funkcijos lietuvių vaikų prozoje.

A. Gritėnienė kalbėjo apie tai, kaip skirtingai nusakomas to paties augalo kvapas, kad grožiniuose vaikams skirtuose kūriniuose dažniausiai kalbama apie malonų kvapą, kuris gali būti apibūdinamas įvairiomis meninės raiškos priemonėmis (epitetais, palyginimais, retoriniais sušukimais ir kt.). Pranešėja pabrėžė, kad lietuvių kalbos pamokose tai gali tapti puikia medžiaga aiškinant mokiniams žodžių semantinį skirtumą, kalbant apie sinoniminiuosius santykius ir įvairias stiliaus ypatybes – vaizdingumą, įtaigumą, tikslumą, gyvumą ir kt. Pranešimą *Grožinio teksto suvokimas ir skaitymo patirtis* skaitė AKVILĖ JOVAIŠIENĖ ir KĘSTUTIS BREDELIS iš Vilniaus universiteto. Pranešime buvo kalbama apie tyrimą, kurio metu buvo surinkti duomenys apie standartizuoto teksto suvokimo testo rezultatus, I ir II trimestrų vertinimus, taip pat mokinių pildytas anketas apie savo skaitymo patirtį. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad beveik du trečdaliai apklaustųjų mėgsta skaityti, maždaug pusė apklaustųjų skaito papildomai ir tai teigiamai susiję su jų lietuvių kalbos pasiekimais. Dažniausiai paaugliai skaito nuotykių ir fantastinę literatūrą. Didesnis skaičius aukštesnius standartizuoto testo vertinimus gavusių mokinių teigia įsijaučiantys į skaitomą knygą. Daugiausia paauglių nurodė, kad įdomi knyga turi pasižymėti įtraukiančiu siužetu, aktualia tema ir netikėtumu. Dešimtadaliui vaikų svarbu tai, kad knyga būtų lengvai skaitoma. Didelė dalis mokinių skaitymą vertina kaip turiningą veiklą, vis dėlto beveik tiek pat mokinių skaito tik todėl, kad yra verčiami mokytojų arba tėvų. Nors tyrimo rezultatai rodo, kad skaitymo padėtis nėra kritiška, tačiau jaučiama ir šiandienio gyvenimo būdo, ir ritmo įtaka, kuri veikia ne tik skaitymo įpročius, bet ir patį paauglio mąstymą, kritinės analizės gebėjimus.

Pirmojo posėdžio antrosios dalies pranešimai buvo skirti programinės ir aparatinės įrangos defektams aptarti, taip pat mokinių kalbos rašybos ir sintaksės klaidoms pristatyti. Pranešimą *Programinės ir aparatinės įrangos defektai, darantys neigiamą poveikį mokinių kalbos kultūrai* skaitė GINTAUTAS GRIGAS ir TATJANA JEVSIKOVA iš Vilniaus universiteto. Pranešėjai pristatė atliktą eksperimentą, kurio metu į testuoti parengtą anketą buvo sudėti dialogo langų fragmentai, paimti iš įvairių kompiuterinių programų. Į juos įtraukta 11 dažniau pasitaikančių klaidų ir netikslumų. Eksperimento dalyvių buvo prašoma susipažinti su anketa ir pažymėti (pabraukti) taisytinias vietas. Eksperimento dalyviai vidutiniškai pastebėjo tik apie 25 proc. klaidų. Pranešėjai atskleidė, kad atliktoje kitoje apklausoje daugelis apklausiamųjų prisipažino rašydami elektroninius laiškus ir trumpąsias žinutes nevartoja savitųjų lietuviškųjų raidžių. Pranešėjų teigimu, to priežastis yra ta, kad tik nedaugelyje mokyklų naudojama lietuviška klaviatūra, kurioje savitosios lietuviškos raidės yra lygiavertėse padėtyse su kitomis raidėmis ir jų rinkimas nesukelia nepatogumų.

Pranešimą *Dvejybinių linksnių vartoseną abiturientų rašiniuose* skaitė SOLVITA LABANAUSKIENĖ iš Lietuvių kalbos instituto. Pranešėja pristatė tyrimą, kurio metu nagrinėjo dvejybinių linksnių vartoseną 2014 m. abiturientų lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino rašiniuose. Pranešėja pabrėžė, kad net apie 40 proc. iš visų sintaksės klaidų sudaro dvejybinių linksnių klaidos, iš kurių pati dažniausia klaida – būvio įnagininko vartojimas vietoj dvejybinių linksnių. Pranešime daryta išvada, kad, ištyrus daugiau duomenų, reikia ieškoti tokios vartosenos priežasčių, taip pat veiksmingesnių metodų, kaip mokyti dvejybinių linksnių, kad šios normos būtų išlaikytos. Pranešimą *Būdingiausios rašybos klaidos aukštesniųjų klasių mokinių tinklaraščiuose ir rašiniuose* skaitė AURELIJA TAMULIONIENĖ iš Lietuvių kalbos instituto. Pranešime nagrinėta dviejų skirtingų žanrų mokinių parašytų tekstų rašyba. Tiriant rašybos klaidas pagal dažnumą paaiškėjo, kad būdingiausios rašybos klaidos rašiniuose ir tinklaraščiuose skyrėsi. Rašiniuose daugiausia balsių ir dvibalsių rašymo klaidų, tinklaraščiuose žodžių rašymo kartu ir atskirai klaidų. Abiejų tipų tekstuose rasta nosinių balsių rašybos klaidų (daugiausia jų daroma galūnėse, rašant vienaskaitos galininką ir daugiskaitos kilmininką). Pranešima kalbėta apie tai, kad daugeliui mokinių rašyba kelia sunkumų. Mokiniai ne visada moka taisyklingai parašyti atskirus žodžius, kartais nesugeba sistemingai taikyti taisyklių. Tų sunkumų, matyt, kyla dėl įvairių priežasčių: dėl taisyklių ir jų išimčių gausos, dėl rašybos mokymo spragų, dėl informacinių technologijų sukeltų sunkumų ir t. t. Pranešimą *Latvių kalbos rašybos probleminių klausimų mokymas mokykloje* skaitė DZINTRA ŠULCĖ iš Liepojos universiteto. Pranešime labiausiai pabrėžiamas rašybos įgūdžių lygis. Pranešėja kalbėjo apie sparčiai prastėjančius kalbos vartotojų rašybos įgūdžius Latvijoje, pristatė tyrimus, kurie rodo, kad mokinių ortografijos problema yra labai rimta visame pasaulyje.

Antrasis posėdis buvo skirtas mokinių kalbinių gebėjimų vertinimui aptarti. Pirmąjį pranešimą *Kokį mokinių ugdo lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminas?* skaitė SAULIUS VASILIAUSKAS iš Lietuvių kalbos instituto. Pranešime trumpai pristatyta lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino užduočių raida nepriklausomoje Lietuvoje, dabartinės užduotys ir jų vertinimas. Svarstyta, kokią vietą egzaminas užima lietuvių kalbos ir literatūros mokymosi procese; kokių reakcijų sulaukia jo pokyčiai, kokią įtaką egzamino užduotis ir nuomonės apie ją gali turėti mokinių, o ir apskritai visuomenės, požiūriui į kalbą ir literatūrą. Pranešėjas darė prielaidą, kad valstybinis brandos egzaminas užima per didelį vaidmenį ugdymo(si) procese – mokiniai skatinami ne *ugdytis kaip kūrybiškos, laisvos, kritiškos asmenybės* (kas deklaruojama ugdymo programose, įvairiuose švietimo

nuostatuose), o kuo kruopščiau pasirengti egzaminui. ZITA NAUCKŪNAITĖ iš Lietuvos edukologijos universiteto skaitė pranešimą *Rašinių vertinimo sistema bendrojo lavinimo mokykloje: objektyvusis ir subjektyvusis dėmenys*. Pranešime išsamiai nagrinėtos rašinių vertinimo subjektyvumo priežastys, pristatytas ir siūlomas holistinis penkių lygmenų rašinio turinio vertinimas, kuris būtų išvaduotas nuo privalomos struktūros modelio ir galbūt nekeltų mokytojams ir mokiniams psichokognityvinės sumaišties. Pranešimą *Kas tobultina lietuvių kalbos ir literatūros egzamino rašinių vertintojų darbe* skaitė RITA MILIŪNAITĖ iš Lietuvių kalbos instituto. Pranešėja pristatė 2015 m. atliktą Lietuvių kalbos ir literatūros egzamino baigiamųjų darbų, rašytų 2014 m., vertintojų darbo kokybės tyrimą, kuriuo norima išsiaiškinti, kokių sunkumų kyla vertintojams, taisant rašinių kalbą ir stilių. Pranešime supažindinta ir su tyrimo rezultatais – lietuvių kalbos ir literatūros valstybinių brandos egzaminų baigiamųjų darbų kalbos vertinimo sistema turi silpnų vietų, kur gali reikštis vertintojų subjektyvumas, taigi esama prielaidų pažeisti pagrindinį vertinimo principą – objektyvumą. Pranešime trumpai pristatyti ir veiksniai, kurie padėtų tobulinti vertinimo sistemą. RITA URNĖŽIŪTĖ iš Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro skaitė pranešimą *Viešojo kalbėjimo įskaita ar kreivų veidrodžių karalystė?*. Pranešime pristatyta atlikta mokinių apklausa, kurios vienas iš svarbiausių tikslų buvo sužinoti, kaip mokiniai vertina iš anksto parengtų įskaitos kalbų prekybą. Atlikus apklausą paaiškėjo, kad 40,15 proc. apklausoje dalyvavusių mokinių tokią prekybą laiko legaliu verslu. 42,22 proc. apklaustų mokinių mano, kad toks verslas yra nelegalus, o 17,63 proc. teigia neturį nuomonės. Remiantis pardavėjų siūlomų viešojo kalbėjimo įskaitos kalbų anotacijomis pranešime mėginta apibūdinti, koks galimo pirkėjo įvaizdis ir viešojo kalbėjimo įskaitos supratimas yra susiklostęs šioje rinkoje. Keltas klausimas, ar dabartinė viešojo kalbėjimo įskaitos organizavimo ir vertinimo tvarka padeda ugdyti mokinių kalbines, kultūrinės ir vertybines nuostatas.

Šios konferencijos naujovė – pabaigoje, išklausius visų pranešimų, diskusija *Stiliaus samprata mokykloje: žinome, kad nieko nebežinome?*. Diskusijai vadovavo Vilniaus universiteto docentė IRENA SMETONIENĖ, lietuvių kalbos mokytojai: VILIJA DAILIDIENĖ, VIDA LISAUSKIENĖ, KĘSTUTIS BREDELIS, Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos tyrimų centro vadovė, vyriausioji mokslo darbuotoja RITA MILIŪNAITĖ. Diskusijoje daug diskutuota dėl rašinio žanro, stiliaus bruožų, kalbėta apie stiliaus trūkumus rašiniuose, jų vertinimą. Diskusijoje aktyviai dalyvavo ir klausimus kėlė susirinkę mokytojai.

Konferenciją apibendrino Vilniaus universiteto profesorius VITAS LABUTIS.

Tezes, informaciją apie šią ir jau vykusias Jono Jablonskio konferencijas galima rasti Lietuvių kalbos instituto interneto svetainėje www.lki.lt.

AURELIJA TAMULIONIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
a.tamulioniene@lki.lt